

ЗАДОРЖНИЙ Н. М.,
аспірант кафедри кримінального права
та процесу
(Національний університет «Львівська
політехніка»)

УДК 343.9:343.614
DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2022.5.31>

ФІЛОСОФСЬКИЙ ТА ТЕОЛОГІЧНИЙ ПІДХОДИ ДО РОЗУМІННЯ ТА АНАЛІЗУ САМОГУБСТВА: ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНИЙ СТАН

У статті проаналізовано питання філософського та теологічного контекстів у розумінні та аналізі явища самогубства протягом світової історії з акцентом на західну цивілізацію. Обґрунтовано позицію, що філософський та теологічний підходи щодо розуміння самогубства краще розглядати в комплексі. Здійснено огляд джерел, що описували дискурс щодо самогубства у Древній Греції та Древньому Римі. Описано зміни у ставленні до самогубства у періоди домінації різних філософських шкіл, зокрема, під час поширення стоїцизму. Окремо виділено м'якість позиції щодо самогубства у ранньому християнстві та причини такої позиції. Описано процес зміни ставлення до самогубства у християнстві з нейтрального до негативного та проведено аналіз згадок самогубств у Біблії. Проаналізовано процес зміни ставлення та дискурсу щодо самогубства під час епох Відродження та Просвітництва у Європі та проведено контраст з позицією християнської церкви. Описано поступове збільшення інтересу до явища самогубства у Європі та активізація обговорення даного питання. Зазначено головні тези суспільного дискурсу щодо самогубства у ті часи та передумови до декриміналізації явища самогубства у Європі. Обґрунтовано позицію щодо багатосторонності та складності розуміння самогубства у філософському контексті.

Окрім цього, окремо проаналізовано новітній теологічний аспект ставлення до самогубства. Описано і проаналізовано новітній процес зміни ставлення до самогубства у християнстві на більш лояльне. Здійснений окремий аналіз поточних позицій щодо самогубства у різних християнських конфесіях, включно з католицизмом та православ'ям. Обґрунтоване строгіше ставлення щодо самогубства у православних конфесіях, аніж у католицьких, описана позиція Української Греко-Католицької Церкви. Підбито підсумки дослідження і підкреслено їх релевантність.

***Ключові слова:** самогубство, суїцид, філософія самогубства, релігія і самогубство, аналіз самогубства*

Zadorozhnyi N. M. Philosophical and theological approaches to understanding and analyzing suicide: history and current positions

The article analyses the issue of philosophical and theological contexts in understanding and analysing the phenomenon of suicide throughout world history with the accent on Western civilisation. The position that philosophical and theological approaches to the understanding of suicide are better considered in a complex is substantiated. A review of the sources that described the discourse on suicide in Ancient Greece and Ancient Rome was carried out, and changes in the attitude to suicide during the periods of dominance of different philosophical schools were described. The softness of the position regarding suicide in early Christianity is highlighted separately. The process of changing the attitude towards suicide in

Christianity from neutral to negative is described. The process of changing the social discourse regarding suicide during the Renaissance and Enlightenment eras in Europe is analysed and the contrast with the position of the Christian Church is highlighted. The main theses of the public discourse on suicide in those times and the prerequisites for the decriminalization of the suicide phenomenon in Europe are described. The position regarding the multifacetedness and complexity of understanding suicide in a philosophical context is substantiated.

In addition, the latest theological aspects of attitude towards suicide are analysed separately. The newest process of changing the attitude towards suicide in Christianity to a more loyal one is described and analysed. A separate analysis of current positions on suicide in various Christian denominations, including Catholicism and Orthodoxy, is carried out. The stricter attitude towards suicide in Orthodox confessions than in Catholic ones is justified, the position of the Ukrainian Greek-Catholic Church is described. The results of the research are summarized and their relevance is emphasised.

Key words: *self-killing, suicide, philosophy of suicide, suicide and religion, analysis of suicide.*

Вступ. Самогубство залишається серйозною проблемою сучасного світу. Особливої важливості питання суїцидів набуває в Україні, де рівень самогубств залишається одним із найвищих у Європі незважаючи на певне його зниження у порівнянні з періодом 2000-их років [30]. Самогубства в Україні насамперед переважно розглядають як психологічну та суспільну проблему, однак важливо зазначити, що вона має також і криминологічний аспект [2, с. 13].

Незважаючи на високі рівні самогубств в Україні, у нашій державі досі немає централізованої політики запобігання самогубствам, а національні ініціативи, спрямованих на боротьбу з цим явищем, мають точковий характер. Однак ефективна боротьба із самогубствами неможлива без комплексного розуміння цього явища і важливим елементом його аналізу в українських реаліях є еволюція ставлення до самогубства у західній цивілізації.

Постановка завдання. Метою статті є розглянути та проаналізувати філософський та теологічний аспекти ставлення до самогубства в історичній перспективі та у сучасний час з акцентом на розвиток суспільного дискурсу щодо самогубства у західній цивілізації.

Результати дослідження. Задовго до того, як утворилась суїцидологія – наука про самогубства – питання добровільного позбавлення себе життя досліджувалось філософами. Самогубство як явище є невіддільним від понять життя і смерті, свободи вибору та сенсу життя людини. Паралельно з філософськими обговореннями суїциду впродовж майже усієї своєї історії враховувався релігійний аспект цього діяння, особливо у християнстві, що дозволяє розглядати ці два підходи в комплексі.

У Древній Греції до самогубства переважно ставились зневажливо. Причиною тому були роботи й погляди Пітагора, Платона, Аристотеля та Плутарха, які усі ставились до самогубства негативно. Зокрема, Пітагор та Платон вважали людину «солдатом Бога» – як наслідок, позбавлення себе життя вважалось прийнятим без рішення «Командира». Платон також стверджував, що суїцид є неприродним актом, оскільки людина є «найближчим другом самій собі» і не має права завдавати собі шкоди. Людина, згідно з його поглядами, є власністю Бога і її життя, відповідно, їй не належить. Філософ навіть закликав до покарання людей, які вчинили самогубство у вигляді поховання поза кладовищами і без надгробних каменів [9, с. 310].

Аристотель займав схожу позицію, стверджуючи, що люди мають зобов'язання перед своєю країною і позбавлення себе життя можна вважати втечею від свого обов'язку. Філософ вважав, що людина не має права вчиняти нічого, що прямо не дозволено державою; а оскільки держава не надає людям право вбити себе, самогубство можна прирівняти до злочину.

Після епохи Аристотеля (приблизно 340-320 роки д.н.е) філософський дискурс щодо самогубства дещо змінився. Зокрема, Епікур і його учні, вважаючи задоволення головною ціллю життя, ставились до самогубства набагато м'якше [6, с. 7]. Однак по-справжньому іншим було вчення Зенона Кітіонського, засновника школи стоїцизму. Стоїки вважали, що самогубство є більше прагматичною, ніж моральною проблемою, тому може бути виправданим – сам Зенон в результаті покінчив з життям.

Стоїцизм змінив ставлення до самогубства у Древній Греції та Древньому Римі. Діоген Лаертський, зокрема, стверджував, що «розумний чоловік з прагматичних причин сам піде з життя заради країни, друзів або якщо він потерпає від нестерпного болю або хвороби». Сенека, лідируючий філософ-стоїк свого часу стверджував, що ніхто не має зобов'язань жити і може завершити життя, якщо воно не приносить йому задоволення [9, с. 311].

Після утвердження християнства як домінуючої релігії в Європі самогубство стало одним з найтяжчих гріхів, що й визначило ставлення до нього в тому числі і філософів. В ті часи самогубство часто несло за собою знущання над тілом померлого або конфіскацію його власності. До прикладу, одне із найстаріших джерел по темі, розпорядження французького міста Лілль з XIII століття, передбачає правила поведінки з тілами самогубців – чоловічі тіла повинні бути повішені, а жіночі – спалені [23, с. 35]. Однак цікаво зазначити, що таке ставлення до самогубців спершу не було характерним для іудаїзму і навіть для християнства – задокументовані у Старому Завіті самогубства не несли негативної конотації, а часто подавались як акти героїзму [23, с. 20]. У Новому Завіті ставлення до самогубств не афішується, однак у Євангелії від Івана подаються наступні слова Христа: «Як Отець Мене знає, так і Я Отця знаю, і власне життя Я за вівці кладу»... Ніхто в Мене його не бере, але Я Сам від Себе кладу його» (Іван 10:15, 10:19). Як наслідок, певною мірою можна стверджувати, що сама смерть Христа була альтруїстичним самогубством, що вплинуло на ставлення до цього явища у ранньому християнстві. Існує безліч свідчень про ранніх християн, які обирали самогубство перед лицем в'язниці або страти. Більше того, серед ранніх християн були поширені переконання, що вчинити самогубство навіть потрібно, і бажано чимшвидше, аби уникнути запламування душі гріхами [9, с. 313]. Негативне ставлення до суїциду розвинулося у християнській церкві поволі і через певний період після написання Нового Завіту – зокрема, суїцид засудив Карфагенський собор 348-го року, а у 426 році Аврелій Августин опублікував свою працю «Про град Божий», де було зазначено:

«Християни не мають права вчиняти самогубство за будь-яких обставин... Заповідь каже «не убий», відповідно, ні іншого, ні себе, бо той, хто вбиває себе, вбиває людину» [26, с. 50].

Таким чином були закладені підвалини до категоричного несприйняття самогубства, що проглядаються у християнських вченнях і нині.

Через майже виключне перебування самогубців під церковною юрисдикцією у Середні Віки суспільного дискурсу з приводу суїцидів фактично не існувало. Це, однак, змінилось в епоху Відродження. Більша поширеність книг і друкарень привела до повернення інтересу до робіт античних філософів; як наслідок, збільшилась суспільна увага і увага філософів до самогубства, до якого почали ставитися більш терпимо [23, с. 63]. З'являються твори, у яких самогубства приймаються або глорифікуються – до прикладу, трактат «Придворний» Балтазара Кастільйоне (1528), де автор надає позитивного значення самогубствам, що були вчинені із шляхетних мотивів. Тим не менше, превалюючою позицією була певна амбівалентність – багато джерел демонстрували двоєке ставлення до самогубства, водночас демонструючи терпимість до цього явища в контексті античних вчень і висвітлюючи його у негативному світлі, що було характерно для християнства. До прикладу, англійський філософ Томас Мор у своєму відомому творі «Утопія» у 1515-му році через моделювання ідеального суспільства висловлював близьку давньогрецьким стоїкам позицію, що у випадку нестерпних страждань через хворобу суїцид може бути виправданим, оскільки у такому випадку «настає кінець не хорошим речам, а тортурам» [24, с. 77]. Однак водночас із такою прогресивною на свій час думкою, в «ідеаль-

ному суспільстві» Мора самогубство можливе тільки після схвалення священниками, які, у розумінні автора, тлумачать волю Господа.

Важливо зауважити, що це не стосувалось християнського ставлення до самогубства – у часи Відродження воно стало навіть строгішим, а депресивні настрої і суїцидальні думки вважали одним з найтяжчих гріхів [23, с. 68]. Іспанський теолог Домінго де Сото у своїй праці *De justitia et jure* згадує три головні аргументи проти суїциду: самогубство – це злочин проти природи; це – заперечення любові до себе, держави і суспільства; це – образа проти Бога, який дав нам життя. Тридентський собор римо-католицької церкви, що відбувся між 1545 та 1563 роками прирівняв самогубство до вбивства, і, як наслідок, до порушення п'ятої заповіді Божої [11, с. 423]. Протестантська церква була не менш суворою у тлумаченні самогубства – зокрема, Мартін Лютер вважав, що самогубство – це вбивство, вчинене дияволом, який змушував людей думати, що вони роблять щось інше, однак його усе одно потрібно жорстоко карати [22, с. 320].

На початку XVII століття тема самогубства підіймалась у творах філософів все частіше. Суїцид обговорювався у роботах Франческо Пікколоміні в Італії, П'єра Шаррона у Франції, Юста Ліпсія у Нідерландах. Англійський поет Джон Донн присвятив самогубству цілу книгу (*Biathanatos*). Окремої уваги заслуговують роздуми про самогубство французького філософа Мішеля Монтеня. У своїх «Пробах», найвідомішому його творі, він аналізує античні підходи до розуміння самогубства і займає при цьому позицію, близьку стоїкам. «Так само як я не порушую закону і не стаю крадієм, коли беру свої ж гроші, – пише філософ, – не стаю палієм коли палю свої ж дрова, так само я і не стаю вбивцею, коли позбавляю себе життя... Життя залежить від волі інших – смерть же від нашої власної» [13]. Варто, однак, зауважити, що Монтень також досліджує і аргументи противників самогубства, стверджує, що суїцид може бути виправданим лише у крайніх обставинах і його есе варто розглядати швидше як започаткування ширшої дискусії, аніж пряме визнання права людини на самовбивство [16], однак навіть такі твердження на той час були доволі сміливими. Позиція Монтеня повпливала на його друга П'єра Шаррона, який у одній із своїх робіт теж захистив можливість самогубства. Однак на відміну від Монтеня, Шаррон був католиком-теологом і його книга спричинила чималий скандал у католицькій церкві [23, с. 92], як і робота Джона Донна, який стверджував, що самогубство не можна вважати абсолютним гріхом.

Важливою з позиції філософського аналізу самогубства є також робота «Анатомія меланхолії» англійського священнослужителя і письменника Роберта Бартона. Автор визнає меланхолію причиною самогубства, однак розглядає цей стан як хворобу, а не як гріх, і критикує як католицьку, так і протестантську церкви через надмірний тиск на меланхоліків, через що вони починають вірити, що їх уже не врятувати і у розпачі вчиняють самогубство [10]. Бартон вперше пробує відділити явище самогубства від релігії і пов'язати його з психологією та медициною.

Упродовж XVII століття позиція християнської церкви щодо самогубства не потерпіла значних змін, ба навіть стала жорсткішою. Ще у 1581-му році іспанський богослов Мартін де Аспілкуета у своїй праці «*Enchiridion*» визнав фактично усі випадки самогубства неприпустимими – включно з жертвоництвом. Смертельним гріхом було визначено навіть бажання померти або не бути народженим [23, с. 118]. Його позицію підсилювали теологи Жан Бенедикті і Франциско де Толедо. В ті часи серед болословів була поширеною казуїстика, що приводило до напрочуд детального розбору усіх можливих ситуацій, пов'язаних із самогубством. До прикладу, іспанський єзуїт, філософ та теолог Франциско Суарес розглянув ситуацію, коли після загибелі корабля хтось опинився посеред відкритого моря і бачить перед собою дерев'яну дошку. Якщо людина ще не тримається за неї, то вона може віддати можливість взяти її комусь іншому і це не буде вважатися гріхом. Якщо ж людина вже взялась за дошку, то вона не має права комусь її віддати, бо це буде самогубством [23, с. 120]. Схожою була і позиція інших католицьких та протестантських теологів. Тіла самогубців часто піддавалися приниженню – їх волочили по вулиці кіньми, а деколи проводили ритуальні страти шляхом відтинання голови [14].

Така строга позиція церкви мала на меті протистояти ідеям стоїцизму, що отримували в той час поширення [18]. Вона мала, вочевидь, і негативний ефект. Люди покінчували з собою, оскільки не бачили сенсу продовжувати своє життя у ситуації, коли вони усе одно потраплять до пекла і будуть приречені на вічні страждання. В той же час, самі священники і інші представники духовенства переважно уникали відповідальності за самогубство і їх ховали згідно з християнською процедурою [23, с. 143].

У 1637-му році протестантський теолог Джон Сим опублікував «Життєві запобігання самогубству» – масштабну працю, повністю присвячену питанням суїциду. Хоча загалом тамтешні тези повторювали уже наявні у суспільстві і церкві переконання, однак Сим висловив декілька цікавих і прогресивних на той час думок. Зокрема, теолог стверджував, що для запобігання самогубствам потрібно боротися не з самими діями, що призводять до самогубства, а з глибинними мотивами і причинами, що ведуть до суїциду, «як хвороби лікують, борючись з причинами, а не з симптомами» [28, с. 323]. Сим також описує стратегії допомоги потенційним самогубцям – зокрема, таким людям рекомендувалось розповісти про свій стан своїм близьким чи друзям, а їм – сприйняти це м'яко і зі співчуттям [28, с. 316, 323].

В кінці XVII століття відмінності між церковними постулатами щодо самогубства і світського ставлення до суїциду, що було вже відчутно м'якше, стали більш очевидними. Тим не менше, філософи того часу усе одно переважно засуджували самогубство. Відомий французький філософ Рене Декарт, маючи на увазі смерть, стверджував, що нерозумно спішити до «недослідженої країни, з якої ніхто не повертався» [23, с. 160].

На початку XVIII століття в Англії трапився ряд самогубств серед відомих людей, що підвищило інтерес до цього явища. Філософський і релігійний підходи до тлумачення суїциду продовжили розходитися – зокрема, у 1700-му році Джон Адамс опублікував працю «Есе з приводу самогубства», у якій вперше проаналізував самогубство в першу чергу з філософських позицій, не концентруючись на теології. Адамс стверджував, що самогубство – це злочин проти суспільства, і тому воно незаконне, а дозволити людям вчиняти самогубство означає нівелювати важливість смертної кари як найсуворішого покарання [8, с. 26]. Період 1680-1720 років іще називають «європейською кризою свідомості» і одним з аспектів цієї кризи було якраз ставлення до самогубства. Надалі, з настанням епохи Просвітництва, питання «бути чи не бути» поставало перед європейськими філософами і інтелектуалами все актуальніше – в кінці XVIII століття у Франції навіть проводили дебати на тему «Чи самогубство є актом сміливості?» [23, с. 210]. Як результат, у XVIII столітті в Європі сформувалося два табори – один, підтримуваний церквою, наполягав на безумовному засудженні самогубства з теологічної точки зору, а інший – що питання суїциду варто розглядати в першу чергу з людських і раціональних моральних цінностей. Однак, про виправдання самогубства переважно все ще не йшлося – філософи також стверджували, що самогубство – це ганебний акт, хоч і з інших, ніж церква, причин.

Французький філософ XVIII століття Шарля-Луї де Монтеск'є у 1721 році в одному з своїх «Перських листів» Монтеск'є різко розкритикував європейські закони проти самогубства, назвавши їх несправедливими. «Якщо я сповнений печалі, – пише автор, – ... чому хтось повинен забирати в мене право покласти край моїм тривогам і жорстоко позбавити мене ліків, які у мене в руках?» [15, с. 130]. Така позиція Монтеск'є, який вперше піддав сумніву наратив, що самогубство є неприродним актом [12], породила новий виток дискусій. Виваженим критиком надмірного переслідування самогубства був і Вольтер, який стверджував, що суїцид не можна вважати боягузством, адже для подолання основного людського інстинкту виживання навпаки, потрібно володіти значною відвагою [29, с. 20]. Філософ також стверджував, що причиною самогубств є «огида від власного існування» і пояснював, чому в селах самогубства вчиняють рідше, ніж у містах: «на полях страждає тільки тіло, а в містах – душа. Робітники не мають часу на меланхолію [29, с. 24]».

Однак одною з найвідоміших праць про самогубство епохи Просвітництва стала робота провідного шотландського філософа XVIII століття Девіда Г'юма «Есе про самогубство і вічність душі», написана близько 1755 року і вперше опублікована у 1777 році, вже

після смерті автора, в якій він де-факто підбив підсумки суспільних та філософських дебатів на тему суїциду останніх десятиліть. Г'юм стверджує, що самогубство не є образою Бога чи смертним гріхом, адже «всі тварини наділені правом... змінювати все, що відбувається в природі», маючи на увазі і право людей вбити себе [17, с. 6]. Філософ іде далі у своїх висновках, стверджуючи, що «коли я падаю на свій власний меч, я отримую смерть з рук Божества так само, як би від [нападу] лева, [падіння в] пропасть або води» [17, с. 9].

Г'юм також висловлює думку, що люди, які вчиняють самогубство, ніяк не шкодять суспільству, а тільки припиняють приносити йому користь. Більше того, він стверджує, що якщо «...я більше не маю можливості відстоювати інтереси суспільства, я є тягарем для нього, якщо моє життя заважає комусь бути набагато кориснішим для суспільства... В такому випадку, мій відхід з життя повинен бути не просто невинним, а ще й бажаним» [17, с. 12]. У своєму аналізі Святого Письма філософ дотримується думки, що жодна частина Біблії не забороняє самогубство, а заповідь «не убий» стосується тільки інших людей, а не самого себе.

Такі переконання були набагато радикальнішими, ніж попередні акуратні спроби легшого ставлення до самогубства. Як результат, у західній Європі збільшився тиск на державу щодо декриміналізації цього явища. На зламі XVIII та XIX століть у більшості країн Європи самогубства були декриміналізовані [23, с. 297].

Позицію попередників далі розвинув і Артур Шопенгауер. В опублікованих у 1851 році «Вченнях про песимізм» філософ зазначає: «вони кажуть, що самогубство – це крайнє боягузтво... що самогубство – це неправильно, в той час як цілком очевидно, що немає нічого у світі, на що людина має більше право, ніж на своє власне життя і особистість» [27, с. 43]. Шопенгауер констатує, що самогубство в суспільстві вважається злочином, однак пропонує порівняє емоції, що людина переживає, коли хтось із її знайомих вчиняє, до прикладу, крадіжку чи вбивство і коли та ж людина вчиняє самогубство. У першому випадку превалюючими є обурення і бажання покарання, в той час як у другому – туга і співчуття.

Звісно, м'яка позиція щодо самогубства панувала не серед усіх філософів. Зокрема, Іммануїл Кант був категоричним супротивником суїциду. У своїй праці «Метафізика моралі» філософ стверджує, що самогубство – це вбивство та порушення зобов'язання людини перед іншими людьми та перед Богом, а головною ціллю людини є самозбереження [19, с. 218].

Данський філософ XIX століття і основоположник екзистенціалізму Серен К'єркегор присвятив багато часу аналізу «безвиході», яку, згідно з його поглядами, в тій чи іншій мірі відчувають всі люди. Згідно з його поглядами, самогубство є наслідком такої безвиході. Філософ стверджував, що «особа, яка вчиняє самогубство з розумінням, що самогубство – це безвихідь... перебуває в більш явному стані безвиході, ніж хтось, хто вчиняє самогубство без прямого розуміння, що самогубство – це безвихідь». [20, с. 79]. К'єркегор надає великого значення самоусвідомленню та розумінню сутності суїцидальних намірів.

Незважаючи на загальну тенденцію до пом'якшення ставлення до самогубства, ця проблема все ще залишається суперечливою у філософії, включно з XX століттям. Людвіг Вітгенштайн, один з найвидатніших філософів нової ери, у своєму щоденнику у жовтні 1917-го року демонстрував суперечливе ставлення до самогубства: «Якщо самогубство дозволене, то все дозволено. Якщо є щось заборонене, то і самогубство заборонене» [21]. На думку філософа, фундаментальною проблемою є те, чи визначати самогубство як основоположний етичний злочин чи як щось, що не можна аналізувати, використовуючи класичні етичні механізми.

Доцільно підсумувати, що у філософії самогубство визначається як неймовірно складне і контраверсійне явище. Можливо виділити періоди в історії, коли до самогубства ставилися строгіше (рання древня Греція, Середні Віки), коли ставлення пом'якшувалось (Відродження та Просвітлення). Тим не менше, навіть у сучасному світі ставлення філософів та суспільства до тематики суїциду є максимально суперечливим, що проглядається і у відносно нових роботах по тематиці [25].

На відміну від суспільно-філософського дискурсу, ставлення християнської церкви до самогубства залишалося суцільно негативним. Однак у кінці ХХ століття позиція католицької церкви стала м'якшою: зокрема, у 1980-их було дозволено проводити християнські поховання самогубців [14], а у 1992-му році, у схваленому папою Іваном Павлом II Катехизмі Католицької Церкви у розділі, присвяченому п'ятій заповіді, хоч і засуджувався суїцид загалом, однак було висловлено безпрецедентно м'яку позицію щодо самогубців: «Ми не повинні відчувати розпач через вічні страждання тих, хто позбавили себе життя. Через шляхи, відомі тільки Йому одному, Бог може надати можливість покаяння. Церква молиться за тих, хто наклали на себе руки» [7].

Позиція православних церков залишається строгішою. У катехизмі Російської Православної Церкви сказано, що «Самогубство прирівнюється Церквою до вбивства, оскільки людина, яка добровільно припиняє своє існування, відкидає дар життя, отриманий від Бога. Самогубство є гріх проти Бога Творця і Бога як Спасителя людства, Котрий закликає кожну людину до примирення з Ним і до вічного життя в Царстві Божому» [5, с. 31]. Схожа позиція і в Православній Церкві України – самогубство вважають тяжким гріхом, прирівнюючи його до вбивства – той, хто вбиває себе, «чинить насилля над душею» [3]. Митрополит Епіфаній визначив самогубство як сукупність багатьох гріхів: «окрім факту тілесного й духовного вбивства самого себе, це й гріх невір'я, відчаю, сумніву у спасительному Промислі Божому щодо кожної людини, це гріх нерозкаяності, нелюбові до рідних і близьких людей тощо» [1].

Позиція УГКЦ щодо самогубства визначена у катехизмі УГКЦ і також є доволі строгою. У параграфі 902 сказано, що «самогубство – свідоме самостійне позбавлення себе життя – є тяжким гріхом, і Церква засуджує його». Тут же наводяться слова Митрополита Андрея, що «Людина не має права розпоряджатися своїм життям. Як воїн не має права покинути призначеного йому становища, а коли самовільно його покидає, вважається дезертиром» [4, с. 274].

Висновки. Підсумовуючи вищевикладене, доцільно погодитися, що самогубство чи не упродовж усього періоду розвитку людства сприймалось філософами та теологами як неймовірно складний феномен і ставлення до нього характеризувалось певною амбівалентністю. У ранній період розвитку Древньої Греції до самогубства ставились здебільшого засуджуюче, однак із розвитком стоїцизму ставлення змінилось на більш лояльне. Терпимо, а подекуди навіть схвалюючи ставились до суїцидів ранні християни – однак у III-IV століттях позиція церкви почала різко змінюватися і аж до 80-их років ХХ століття самогубства різко засуджувались і вважались одним з найтяжчих гріхів. Сучасні ж тенденції відмічають певне пом'якшення у ставленні до самогубств римо-католицької церкви; православні ж і греко-католицька церкви досі займають строго засуджуючу позицію.

Де-факто залежною від позиції церкви довгий час були і позиції відомих філософів. У Середні віки дискурс щодо самогубств був фактично відсутній. Лише у епоху Відродження з'явилась певна дискусія з цього питання, а під час епохи Просвітництва суїциди почали сприймати терпиміше, деякі філософи навіть напряду визнавали право людини на смерть. Тим не менше, дискурс все ще був максимально суперечливим і повноцінного «визнання» права людини на добровільну смерть так і не сталось – як наслідок, самогубства є дуже спірним феноменом і сьогодні.

Список використаних джерел:

1. Митрополит Епіфаній. *Лише за перше півріччя цього року в Україні від навмисного самоубиття померло понад 3000 людей...* 2020; URL: https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=2698341073714778&id=1617049968510566 (дата звернення: 23.10.2022).
2. Нікітін, Ю., С. Денисов, Є. Стрельцов, *Кримінологія*. Харків: Право, 2018. 416 с.
3. Православна Церква України. *Чому самогубство – це важкий гріх?* 2019; URL: <https://www.facebook.com/Orthodox.in.Ukraine/posts/2437458619663598> (дата звернення: 23.10.2022).

4. Синод Єпископів УГКЦ, *Катехизм Української Греко-Католицької Церкви "Христос – наша Пасха"*. Львів: Свічадо, 2012.
5. Синодальная библейско-богословская комиссия, *Основы православного нравственного учения*. Москва: Познание, 2020. 168 с.
6. Шелехов, И., et al., *Суицидология*. Томск: Сибирский государственный медицинский университет, 2011. 203 с.
7. *Catechism of the Catholic Church, Paragraph 2283*. 1993; URL: https://www.vatican.va/archive/ENG0015/_P7Z.HTM (дата звернення: 23.10.2022).
8. Adams, J., *An Essay Concerning Self-murder: Wherein is Endeavour'd to Prove, that it is Unlawful According to Natural Principles*. T. Bennet, 1700.
9. Bryant, C.D., *Handbook of death and dying*. Vol. 1. Sage, 2003.
10. Burton, R., *The anatomy of melancholy*. JW Moore, 1857.
11. Catholic Church, J.A. McHugh, C.J. Callan, *Catechism of the Council of Trent for Parish Priests: Issued by Order of Pope Pius V*. Joseph F. Wagner, Incorporated, 1934. 603 с.
12. Crocker, L.G., *The discussion of suicide in the eighteenth century*. Journal of the History of Ideas, 1952: с. 47-72.
13. De Montaigne, M. *Essays of Michel de Montaigne*. 1877; URL: <https://www.gutenberg.org/files/3600/3600-h/3600-h.htm#link2HCH0060> (дата звернення: 23.10.2022).
14. Dine, R.L., *You shall bury him: burial, suicide and the development of Catholic law and theology*. Medical humanities, 2020. 46(3): с. 299-310.
15. Healy, G.R., *The Persian Letters*. Indianapolis: Bobbs-Merrill, 1964.
16. Henry, P., *The Dialectic of Suicide in Montaigne's "Coustume de l'Isle de Cea"*. The Modern Language Review, 1984. 79(2): с. 278-289.
17. Hume, D., *Essays on Suicide and the Immortality of the Soul*. Decker, 1799.
18. Hunter, E.K., *'Between the bridge and the brook' suicide and salvation in England c. 1550–1650*. Reformation & Renaissance Review, 2013. 15(3): с. 237-257.
19. Kant, I., *The Metaphysics of Morals [1797]*, Mary Gregor (trans.). 1991, Cambridge: Cambridge University Press.
20. Kierkegaard, S., *The sickness unto death*. Penguin Group, 1989.
21. Klebes, M., *Mutiny of an Error: Wittgenstein and Kierkegaard on Suicide*. 2015.
22. Michelet, J., W. Hazlitt, *The Life of Luther: Written by Himself*. Bell & Daldy, 1872. 471 с.
23. Minois, G., *History of suicide: Voluntary death in western culture*. American Psychological Association, 2001. 387 с.
24. More, T., *Utopia & selected epigrams*. CTMS Publishers at the University of Dallas, 2020. 162 с.
25. Narveson, J., *Moral philosophy and suicide*. The Canadian Journal of Psychiatry, 1986. 31(2): с. 104-107.
26. Schaff, P., H. Wace, *Nicene and post-Nicene fathers*. Vol. 14. Hendrickson Peabody, 1994.
27. Schopenhauer, A., *Studies in Pessimism: A Series of Essays*. London: G. Allen, 1913.
28. Sym, J., *Lifes Preservative against self-killing: or, an useful treatise concerning life and self-murder, etc.* 1637.
29. Voltaire, V., *The Works of Voltaire, Vol. IV (Philosophical Dictionary Part 2)*. New York: E. R. DuMont, 1764.
30. World Health Organization. *Suicide rate estimates, age-standardized. Estimates by country*. 2022; URL: <https://apps.who.int/gho/data/node.main.MHSUICIDEASDR?lang=en> (дата звернення: 21.02.2022).

